

TEMSİLİ DEMOKRASİDEN, DOĞRUDAN DEMOKRASİYE YÖNELİM: TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ BELİRLENMESİNDE 100 BİN İMZA ÖRNEĞİ VE TARAFSIZLIĞINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

From Representative Democracy to Direct Democracy: A Sample of 100 Thousand Signatures in The Determination of Presidential Candidates in Turkey and an Evaluation of Their Neutrality

Cemaleddin GÜVENÇ*

Öz

Demokrasi kuramı ve pratiği 19. yüzyılda gelişen, 20. yüzyılda olgunlaşan ve 21. yüzyılda da yeni anlam ve özü kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın, halk tarafından yönetimi olarak kabul edilen demokrasi, seçimleri mecburi kılarken yönetimin de meşruluğunu seçimlere dayandırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından 2020 yılına kadar 21 kez cumhurbaşkanı seçimi yaşanmış, bunların 18'inde cumhurbaşkanı temsili demokrasinin aracı olan TBMM tarafından seçilmiştir. 2007 ve 2017 yıllarında yapılan Anayasal değişikliklerle beraber 2014 ve 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde ise doğrudan demokrasinin aracı olan halk tarafından doğrudan doğruya cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu çalışmada ilk olarak demokrasi kavramı ve uygulandığı bakımdan türlerinden bahsedilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında cumhurbaşkanı seçimlerine değinilmiş, ardından 1982 Anayasası ile beraber cumhurbaşkanı adaylarının belirlenmesine yönelik değişiklikler aktarılmıştır. 2017 yılında yapılan Anayasal değişikliklerle beraber cumhurbaşkanının belirlenmesine yönelik aday

ABSTRACT

The theory and practice of democracy flourished in the 19th century, matured in the 20th century, and reached significance and its new meaning in the 21st century that comes up as a concept. Democracy is embraced as the people's rule by the people that entails compulsory elections; administrations' legitimacy relies on elections. From the Republic of Turkey's establishment in 1923 until 2020, there have been 21 presidential elections, 18 of which the Turkish Grand National Assembly has elected the president, the instrument of representative democracy. In the 2014 and 2018 elections, the people directly elected presidents that is an instrument of direct democracy through the constitutional amendments in 2007 and 2017. In this study, firstly, the types of democracy have considered the concept and implementation, president elections mentioned in the Constitutions of the Republic of Turkey, and then changes were passed along with the 1982 constitution to determine presidential candidates. The criteria for being a candidate for the president's determination changed with the constitutional amendment in 2017, and the voters

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 190135047@ogrenci.hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4494-2449

olabilme kriterleri değişerek, seçmenler tarafından 100 bin imza ile de cumhurbaşkanlığına aday gösterilebileceği düzenlemesi getirildiği gibi cumhurbaşkanının da partili olmasının yolu açılmıştır. Çalışmada yeni sistemde cumhurbaşkanı adaylarının belirlenmesinde partili olmayan ve 100 bin imza koşulunun mecburi olmasına yönelik tez öne sürülmüş ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve Anayasa üzerinden analizleri yapılmıştır. Sonuç olarak; Cumhurbaşkanı adayların yeni hükümet sisteminde güçlü hükümet, güçlü meclis ve güçlü yargı ile beraber denge-denetim-fren sisteminin Türk demokrasisine ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine daha işlerlik kazandıracak yönlü tez ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı, Anayasa, Seçim.

can nominate a presidential candidate through 100 thousand signatures and point the way for the president to be a party member. In the study, a thesis on the necessity of 100 thousand signature conditions and non-party determination of presidential candidates in the new system put forward, and analyses on presidential decrees and the Constitution. As a result; In the new system of government, the candidates for president are trying to put forward with the thesis that the check and balance system with strong government, strong parliament, and strong judiciary will give more functionality to Turkish democracy and the presidential system of government.

Keywords: Turkey, Public Administration, Administrative Reforms, Public Personnel Regime, Public Personnel System, Human Resources Management in Public Sector, Public Personnel Policies, Public Personnel Reform.

1. GİRİŞ

Dünya tarihinin hiçbir döneminde devlet kavramı, 20. yüzyılda olduğu kadar münakaşaya açık bir hale gelmemiştir. 20.yüzyılın başlarında imparatorluklar tarih sahnesinden silinmeye yüz tutmuş, birçok devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmış, feodal yapılar yerini ulus-devletçiklere terk etmiştir. Devlet yönetim sisteminde yaşanan köklü değişimlerle birlikte dünyanın siyasal görünümü tümüyle farklı bir hal almıştır. Bu bağlamda siyasal literatürde demokrasi, cumhuriyet ve demokratik rejim gibi kavramlar süratle yaygınlaşmaya başlamıştır. 20. yüzyılın başında demokrasi sistemiyle yönetilen devlet bulunmazken, 21.yüzyıla girerken devletlerin yüzde 60'ında demokrasi bulunduğu görülmektedir. Devletin ortaya çıkması yürütme, yasama ve yargı erklerinin farklı şekillerde düzenlenmesini gerektirmiştir. Hükümet sistemi kavramı, devletin içinde yürütme, yasama ve yargı erklerinin dağılımını ve düzenlenişini ifade etmektedir. Hükümet sistemleri de sınıflandırılırken bu erklerin birbiriyle olan ilişkileri esas alınmakta, yargı erki ise bağımsız olması gerektiği kabul edilerek yürütme ve yasama erklerinden ayrı tutulmaktadır. Yürütme ve yasama erklerinin birbiriyle olan ilişkisi, bu iki erkin aynı organda toplanmasıyla sonuçlanmışsa kuvvetler birliği; farklı organlara dağıtılmasıyla sonuçlanmışsa kuvvetler ayrılığı sistemlerinden bahsedilmektedir (Yücel, 2012, s.1; Hekimoğlu, 2009, s.5 ; Turhan, 1989, s.21; Özbudun, 2010, s.349).

Türkiye'de devletin başı, anayasal ve siyasal tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Köklü bir devlet geleneği bulunan ülkemizde, devlet başkanı her daim devletin merkezi konumunda yer almıştır. 600 yılı aşkın süren Osmanlı İmparatorluğunda yönetimler, devletin başı olan padişahlar tarafından idare edilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla devlet başkanlığı ayrı bir anlam kazanmıştır. 1921 Anayasasında 1923 tarihinde yapılan değişiklikle, cumhurbaşkanı devlet başkanı olarak anayasada düzenlenmiştir. Daha sonrasında 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında da bu düzenleme mevcudiyetini korumuştur. 1982 Anayasasının ilk hali ile (*değişiklikler öncesi*) anayasalarımızda parlamenter sistemin öngördüğü şekilde ikili yürütme yapısı olan ve sorumluluğu bulunmayan tarafı olarak cumhurbaşkanı yerini almıştır. Türkiye'de cumhurbaşkanının konumu ve seçimleri her üç anayasa döneminde de tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar anayasal düzenlemelerin de tesiri ile olduğu söylenebilir. 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi tartışmaları daha da artırmış ve 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile ikili yürütme yapısı terk edilerek, cumhurbaşkanı yürütmenin tek sahibi olmuş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçmiştir (Yazıcıoğlu, 2020, s.1-2).

Bu çalışmada Türk Anayasalarında Cumhurbaşkanı adayının belirlenmesi, seçimi ve yetkileri, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi, araştırmamanın konusunu teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle; Türkiye’de 2007 yılı Anayasal değişiklik öncesine kadar temsili demokrasinin aracı olan TBMM aracılığıyla cumhurbaşkanları seçilmekteyken, 2007 yılında yaşanan 367 krizi ile beraber cumhurbaşkanının mecliste seçilememesi üzerine Türkiye’nin erken seçimlere götürülmesi ve ardından 2007 Anayasal değişiklikle beraber cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesi düzenlemesi getirilmiştir. Türkiye’de yapılan bu değişiklikle beraber cumhurbaşkanı seçimlerinin ne gibi süreçlerden geçtiği ne gibi siyasi sonuçlara sebebiyet verdiği gibi olaylar irdelenip analizi yapılmıştır. Türkiye de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 2007 sonrasında cumhurbaşkanı adayların belirlenme kriterlerine yönelik sorunların devam ettiği de ifade edilmiştir. 2017 Anayasal değişikliğinin ardından Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile beraber de cumhurbaşkanı adayların belirlenme kriterlerinde önemli değişikliklere gidilmiş ve buna yönelik tartışmalar devam etmiştir. Nitekim çalışmada, Türkiye’de devletin başı belirlenirken adayların kriterlerine yönelik ortaya konulan öneri ile beraber Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi üzerine değerlendirme ve yorumlamalarda bulunmuş, ileriye yönelik Türk demokrasinin ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin daha işlerlik kazanacağı yönüne katkı sağlanması hedeflenmektedir.

2. DEMOKRASİ

Demokrasi, literatürde çok farklı şekillerde tanımlanmış kavramlardan biridir. Kelimenin etimolojik kökeni incelendiğinde, demokrasi kelimesi, yunanca halk kelimesinin karşılığı olan ve ‘demos’ ile ‘yönetim, iktidar, egemenlik’ anlamına gelen ‘kros’ kelimelerin birleşmesiyle oluşan bir terimdir (Gözübüyük, 2013, s. 22). Demokrasi denildiği zaman ilk akla gelen, eski Yunan Atina sitelerinde uygulanan doğrudan demokrasi örnekleri oluşturmaktadır. O dönemde doğrudan demokrasi çeşidinde halk meydana bir araya gelmekte ve mühim konulardaki kararlarını onları yöneten kişilere temsilsiz bir şekilde direkt olarak aktarabilmesidir. Atina’da görülen bu metot antik çağda bilinen ilk demokrasiye yönelik bir misal teşkil ettiği bilirse de bu yönetim tarzında sadece vatandaşlar bu haktan faydalandırılmakta, kölelerin ise böyle bir hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca belirli bir yaşın üstü erkek vatandaşlar yalnızca bu toplantılara iştirak edebilmekte, alınan kararlar ise bir grup tarafından yerine getirilmektedir. Bu yönüyle Atina’da uygulanan doğrudan demokraside eşitlik, oy hakkı, söz hakkı gibi kurallar görülmesi de tek kişinin mutlak ve sınırsız yetkisi de bulunmamaktadır (Giritli ve Sarmaşık, 2001, s. 49; Gözler, 2006, s. 115-116). Daha sonraki yıllarda tek kişinin mutlak ve sınırsız yetkisine

son verilmesine yönelik büyük bir çaba sarf edilmiştir. Bu mutlak ve sınırsız yetki, Avrupáda ilk olarak toprak soylularının egemen olduğu feodal sisteme yerini bıraktırmıştır. Feodal sistemin yıkılması ile güçlü merkezi krallıklara bu yetki geçmiş ve toprağa bağıllık yerine tarımsal yapı, ticaret ve zanaatın ilerlemesiyle burjuvazi ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Burjuvazi ile Merkezi monarşiler arasında uzun süren mücadeleler sonucu krallıklar yıkılarak, parlamentoya geçiş sağlanmış ve klasik batı demokrasisi doğmuştur. İşçi sınıfının büyük mücadeleleri sonucu düşünsel olarak sosyalist akım gün yüzüne çıkmıştır. Topluma yönelik üretimin ihtiyaçlara göre yapılması ve bunların bölüşümünün demokratik bir yöntemle gerçekleştirilmesini ortaya koyan sosyalist demokrasi veya Marksist demokrasi görüşü gündeme gelmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde, toplumların gelişim düzeyleri boyutunda demokrasi kavramına değişik anlamlar atfedilmeye başlandığı ve demokrasinin farklı şekillerde anlamlandırıldığı görülmektedir (Tunç, 2008, s.1116). Demokrasinin kesin ve açık bir tanımı bulunmadığından demokrasi kavramının izahına yönelik düşünürler tarafından farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu bağlamda, G.Sartori'ye¹ göre demokrasi, toplumun devletten önce geldiği, önünde yer aldığı bir yönetim olduğunu belirtmiş, R.Aron ise demokrasiyi, bütün hakları ve güçleri halkın kullandığı yönetim sistemidir, diye tanımlamaktadır.² Henry B. Mayo'ya göre de demokrasinin tanımı genel olarak hükümet âlemi içinde meselelerin ideal hal şeklinin veya ideale yaklaşan vasıtaların aranmasına teşebbüs edilmesi demektir. Şu hususta mutabakata varılmıştır ki, bu ideal, güdülen kamu siyasetinin tespiti işine halkın büyük ölçüde katılmasını da kapsar, demektir.³ Günümüzde de demokrasi hususunda henüz görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Her toplum, demokrasiyi kendine has siyasi, kültürel, ekonomik ve hukuksal yapısına göre tanımlamakta, yorumlamakta ve uygulamaktadır. Tarihsel dönüm içerisinde demokrasi, uygulama açısından farklı şekillerde uygulamaya konulmuştur. Demokrasiyi ilk uygulayan eski Yunan Atina sitelerinde belirtilen şeklini günümüzde görmenin imkânı kalmamıştır. Demokrasiyi uygulama biçimi olarak sınıflamak ve açıklamak mümkündür. Halkın egemenliği kullanması yönüyle demokrasi, Doğrudan, Yarı Doğrudan, Yarı Temsili ve Temsili demokrasi olarak dört gruba ayrılmaktadır.

Doğrudan demokraside egemenlik halkın kendisinin, aracı olmadan kullanılmasıdır. Doğrudan demokrasi, köken olarak egemenliğin devredilemeyeceği ve hal-

¹ Demokrasi, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkinin halkların devletin hizmetinde değil, devletin halklarının hizmetinde olduğu ve aksinin değil de hükümetin halk için olduğu ilkesine uygun bir açık toplum bulunduğu ölçüde vardır. (Sartori, G. (Tarihsiz). *Demokrasi Kuramı*, Çev:D.Baykal, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınevi, s.1-6)

² Yeterli her yurttaş oy verme ve halkın çıkarlarına hizmet edecek bir hükümet kurma hakkına sahiptir. Herkesin, medeni siyasi ve ekonomik hürriyeti güvenliktir. (Aron, R. (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çev:V.Hatay, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.376)

³ Bir demokratik siyasi sistem, güdülen kamu siyasetlerinin çoğunluk esasına göre, siyasi hürriyet içinde ve siyasi eşitlik prensibine göre yapılan periyodik seçimlerle müessir bir popüler kontrole hedef olan temsilciler tarafından yaratıldığı bir sistemdir. (Mayo, H.B. (1964). *Demokratik Teoriye Geçiş*, Çev: E.Kongar, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s.19)

kın egemenliği kuramıyla ilgili olup, bu kuramın ortaya çıkışı Rousseau'nun toplumsal sözleşmesine dayanmaktadır. Doğrudan demokraside, ülke için ihtiyaç olan tüm kararlar halkın kendisi tarafından alınmaktadır. Yani bu saf demokrasi sistemi, yasaların yapılması ve yönetim gücüne ilişkin kararların bizzat halk tarafından alınmasını ifade eder. Doğrudan demokrasi biçiminde temsil ve yasa koyucu meclis bulunmamaktadır. Seçme hakkı olan vatandaşların tümü bir araya gelerek karar almaktadır. Vatandaşlar arasında tam bir eşitlik vardır ve eşitlik tam olarak gerçekleşmektedir. Nedeni ise yöneten ve yönetilen arasında bir fark bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Sadece kanunların ortaya çıkartılması değil, yargılama ve yürütmeye yönelik işlerde bizzat halk tarafından yapılmaktadır. Bu durum demokrasi ülküsüne en yakın sistem olarak adı geçse de ülkelerin nüfusu arttıkça bu modelin uygulanabilirliği mümkün olamamaktadır. Günümüzde doğrudan demokrasi yalnızca İsviçre'nin Appenzell, Unterwald ve Glaris kantonunda görülmektedir (Sezen, 1994, s. 37; Gözler, 2006, s. 115-116). Doğrudan demokrasi modelinin uygulanabilmesi için, demokrasi ve siyasi kültür düzeyi çok yüksek, nüfus bakımından da küçük topluluk veya devlet olması gerekmektedir.

Yarı doğrudan demokrasi, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin uzlaştırılmasından türemiştir. Temsili demokrasinin kurumlarıyla beraber doğrudan demokrasi kurumları da bu sisteme dâhil edilmiştir. Diğer bir ifadeyle halkın seçtiği temsilciler ile beraber kimi konularda halka başvurulmasını gerekli kılan bir sistemdir. Bu yöntemde halk, referandum, halkın vetosu ve halkın kanun teklifi ile egemenliğin kullanılmasına iştirak etmesidir. Vatandaş, temsilcileri seçer, yasama organı oluşur. Kanunlar yasama meclisi tarafından yapılır. Fakat hususi konularda kararlar bizzat halk tarafından alınır. Vatandaşın onayı ile beraber, referandum, kanun teklif etme ve veto yoluyla egemenliğin kullanılmasında doğrudan katılım gerçekleştirilmiş olur. Kanun teklif etme, veto ve referandum hakları anayasa da ve kanunlarda kurallar olarak konmuştur⁴ (Sezen, 1994, s.38; Ruhi, 2005, s.22-23). Yarı temsili demokrasi, yarı doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasında bir idare şeklidir. Yarı temsili demokraside halk yasama faaliyetlerine iştirak etmez. Halk meclisin feshi ve erken seçim temsilcilerin azledilmesi, dilekçe verme, danışma referandum ve siyasi grevle meclisi etkileyerek kanun düzenlemelerinde etkinliğini gösterse de doğrudan kanun yapma işinin içinde değildir (Sezen 1994, s.38).

⁴ Referandum: Yarı doğrudan demokrasinin en temel uygulama yollarından birisidir. Referandum, halkın seçtiği yöneticilerin çıkardığı yasaların ya da getirilen kuralların toplumca benimsenip benimsenmediğinin belirlenmesi için halkın onayına başvurma yöntemidir. Veto: Yönetenler tarafından alınan kararların uygulanmasına karşın halka verilmiş bir çeşit reddetme hakkıdır. Bu da çıkarılan bir yasa yada siyasal kararın belirli sayıdaki vatandaşların imzalarıyla itiraz ederek çıkarılan yasa yada alınan kararın geçersiz sayılması ya da iptal edilmesidir. Kanun Teklifi: Halkın belirli sayıda imzalarıyla yasama organlarına belirli konularda yasa teklifinde bulunabilmesidir.

Temsili demokrasinin ortaya çıkışı, 18.yüzyıldan önce Amerika ve Fransız devrimleri, İngiliz geleneğinin gayretlerini devam ettirerek büyük ülkelerde uygulanabilecek yeni bir demokrasi biçimi oluşturmuşlardır. Halkın tümü yönetime kişisel olarak katılmadıklarından, aralarında temsilciler seçerek parlamentoya göndermeleri temsili demokrasiyi meydana getirmiştir (Duverger, 1986, s.17). Halka ait olan egemenliğin, halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanılmasıdır.⁵ Temsili demokraside temel araç seçimdir. Burada temsilci ile seçmen arasındaki ilişki sadece seçimlerde kurulsun da, dilekçe hakkı gibi yöntemlerle halkın egemenliğe iştirakinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Milli egemenlik kuramına dayanan temsili demokrasi de, halk adına seçilen temsilci, sadece seçildiği yörenin değil, tüm vatanın temsilcisi konumundadır. Temsili demokrasiyi uygulayan ülkelere Türkiye, Almanya, İngiltere, Japonya, ABD ve Hollanda örnek olarak gösterilebilir (Derdiman, 2006, s.91; Gözler, 2006, s.117). Temsili demokrasi günümüzde uygulanan bir demokrasi modelidir. Halk seçtiği temsilciler aracılığıyla iradesini ortaya koyar. Halk egemenliğin sahibidir. Ancak iradeyi bizzat yerine getirmez. Halkın sahip olduğu bütün hakları onun adına mümessilleri kullanmaktadır (Kahveci, 1994, s.10-11) Temsili demokraside siyasi partiler, seçim ve demokratik kitle örgütleri siyasal kurumların teşkilini sağlar. Halkın güvenilir bir seçim yapabilmesi, oluşturulan bu kurumların iyi işlemesine bağlıdır (Kızılcelik ve Yaşar, 1996, s.136). Temsili demokrasi günümüzde en fazla uygulanan demokrasi modeli olmasına rağmen, bazı sıkıntıları olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır. Burada mühim etken, halkın seçtiği kişileri defaatle tetkik etmesi ve denetleyebilmesine yönelik mekanizmanın kurulması gereklidir (Öztekin, 2013, s. 65).

3. T.C. ANAYASALARINDA CUMHURBAŞKANI SEÇİMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti 1921 Anayasa'sında, 29 Ekim 1923 yılında yapılan anayasa değişikliği ile beraber hükümet şekli cumhuriyet olarak belirlenmiş ve cumhurbaşkanlığı müessesesi anayasadaki yerini almıştır. Cumhurbaşkanlığına aday olmanın tek şartı meclis üyesi olmak, yapılan bu değişiklikte belirlenmiştir. Meclisin bir yasama dönemi olan yani iki yıllık bir dönem, cumhurbaşkanının da görev süresi olarak tayin edilmiştir. 1921 Anayasa'sında cumhurbaşkanının seçilmesinde Büyük Millet Meclisinde nitelikli bir yeter sayının tespitine de gidilmemiştir. Ayrıca cumhurbaşkanı seçilen kişinin tekrar seçilmesi de mümkündür (Kili ve Gözübüyük, 2000, s. 100-112). T.C. 1924 Anayasası'nda, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması ve bu sebeple de Büyük Millet Meclisi'nde yasama ve yürütme organla-

⁵ Temsili demokrasiyi salt oy vermeye indirgemek mümkün değildir. En genel tanımla tüm vatandaşların siyasal örgütlenme ve oy verme haklarının olduğu, birey-devlet ilişkilerinin hukukun üstünlüğü ilkesiyle düzenlendiği; bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altında olduğu; bu anlamda hukuk devleti ilkesine sahip ve toplumun çoğuluca niteliğini vurgulayan bir sistemi ifade etmektedir. (Özlerman, T. Demokrasi Anlayışında Çağdaş Gelişmeler, Demokrasi Gündemi, TDV Bülteni, s. 22)

rının yetkisini kendi bünyesinde toplaması, cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, milletvekili yani meclis üyesi olmak yeterli görülümüştür. Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi tarafından bir seçim dönemi için seçileceği tayin edilmiştir. Tayin edilen bir seçim döneminden kasıt dört yıldır. Burada her meclis kendi döneminin cumhurbaşkanını seçeceği anlaşılmaktadır. Milletvekili olunabilmesinin şartlarının aynısı cumhurbaşkanı içinde geçerlilik taşıdığından ve maddede de belirtildiğinden, otuz yaşını doldurmuş kadın veya erkek Türk vatandaşlarının cumhurbaşkanı seçilebileceği belirtilmiştir. 1924 Anayasasında cumhurbaşkanı seçilebilmek için oyla ilgili bir kıstas belirlenmediğinden, meclis tüzüğünden mutlak çoğunluğu elde edene kadar seçimin devam edeceği anlaşılmaktadır. Görevdeki cumhurbaşkanının 1921 Anayasasında olduğu gibi yeniden seçilebilmesi kuralı aynen korunmuştur (Kerse, 1973, s.28; Gözübüyük ve Sezgin, 1957, s.240-256; Aldıkaçtı, 1978, s. 215-216). 27 Mayıs 1960 yılında yapılan askerî darbe sonucu 9 Mayıs 1961 yılında yeni anayasa kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının göreve geliş şekli ve görev süresi 95 ve 96. Maddelerde yerini almıştır. Diğer bahsi geçen anayasalarda olduğu gibi 1961 Anayasasında da cumhurbaşkanının seçilmesi TBMM tarafından yapılması belirlenmiştir. 1961 Anayasasında, Cumhurbaşkanının seçilme yeterliliği ile ilgili olarak 1924 Anayasası’ndan daha ayrıntılı şekilde düzenlendiği anlaşılmıştır. Seçilme yeterliliği ile ilgili olarak, TBMM üyesi olması şartının yanında, kırk yaşını doldurma ve yükseköğrenim yapmış olma şartı da eklenmiştir. Seçilmeye getirilen bu şartlar Türkiye Cumhuriyeti’ni ve Türk Milletinin bölünmez bütünlüğünü temsil edecek kişinin yaş ve bilgi olarak da belirli bir olgunluğa erişmesinin sağlanması, cumhurbaşkanlığı makamına verilen önemi belirtmektedir. Ayrıca cumhurbaşkanlığının görev süresi meclisin dönem sınırlamasına tabi olmasını ortadan kaldırılarak yedi yıllık bir görev süresi belirlenmiştir. Bununla beraber daha önceki anayasalarda görevdeki cumhurbaşkanının tekrar seçilmesine bir engel bulunmazken, 1961 Anayasası’nın 95/2.maddesi gereği bir cumhurbaşkanının iki defa cumhurbaşkanı seçilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.⁶ Ancak burada önemli bir ayrıntı da bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı üst üste kesintisiz iki defa seçilememekte, farklı dönemlerde seçilmesinde bir engel yine bulunmamaktadır (Aldıkaçtı, 1978, s. 315; TMTD, 1961). 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarında cumhurbaşkanının seçimi temsili demokrasinin aracı olan TBMM tarafından gerçekleştirildiğini görülmektedir.

⁶ 1961 Anayasası’nda getirilen bu hükümle beraber, TBMM içtüzüğü’nün 7.maddesinde cumhurbaşkanı seçilme usulü detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasına 15 gün kala, TBMM, Başkanın çağrısı üzerine bileşik olarak toplanır. Diğer bir ifadeyle, cumhurbaşkanı her iki meclisin toplanmasıyla seçilecektir. Seçimde ilk iki turda meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu sağlayan aday seçimi kazanmış olur. İlk iki turda bu çoğunluk sağlanamazsa salt çoğunlukla yetinilir. Salt çoğunluğun sağlanamaması haline ilişkin herhangi bir hüküm getirilmediğinden salt çoğunluk sağlanana kadar seçim devam edecektir. (Aldıkaçtı, O. (1978). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, s.315)

4. T.C. 1982 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANI ADAYLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK DEĞİŞİKLİKLER

1961 Anayasası'nın cumhurbaşkanının seçilememesi halinde, ortaya çıkabilecek tikanmaları ve siyasi kilitlenmeleri önleyebilecek bir usul mevcut olmadığından bu tikanıklık 12 Eylül 1980 yılında yapılan askerî darbe ile son bulmuştur. Darbe sonrası 1961 Anayasası'ndaki cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili kimi konulardaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. 1982 Anayasası'nda, 1921,24 ve 61 Anayasalarında olduğu gibi, cumhurbaşkanının seçimi TBMM tarafından yapılması kabul edilmiştir. 1980 yılına kadar cumhurbaşkanını seçme işlemi meclis tarafından yerine getirilmiş ve meclisler cumhurbaşkanını seçmiştir. 1980 askerî darbe ile beraber 1982 Anayasası döneminin ilk cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, 1982 Anayasası'nın geçici 1.maddesine göre, anayasanın halkoylaması ile kabul edildiğinin ilanı ile birlikte yedi yıllık bir dönem için cumhurbaşkanı sıfatını kazanmıştır. Burada, Türkiye Cumhuriyeti'nin 7.Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, TBMM tarafından değil de halkoylaması ile seçildiğinin belirtilmesi gerekmektedir. 1982 Anayasası'nın 101.maddesinin ilk şekline bakıldığında, cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri arasından veya milletvekili seçilme yeterliliğine haiz Türk vatandaşları arasından seçilir. Meclis dışından cumhurbaşkanlığına aday gösterilebilmek için Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı olarak öneri sunması gerekir. 1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili burada önemli bir husus bulunmaktadır. Bu husus, 1961 Anayasası'nda cumhurbaşkanı TBMM içerisinde seçilirken, 1982 Anayasası'nda istenilen yeterli çoğunluğun talebi ile meclis dışından da Türk vatandaşı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenimini tamamlamış ve milletvekili seçilebilme yeterliliğine haiz olanların da cumhurbaşkanı seçilebileceği anlaşılmaktadır. Türkiye'de bu durumun ilk örneğini TBMM'deki tüm siyasi partilerin uzlaşısı sağlaması ile 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in TBMM dışından seçilmesiyle görülmüştür. 1961 Anayasası'nda bir kişi farklı dönemlerde cumhurbaşkanı seçilebilirken, 1982 Anayasası'nda bir kişi sadece bir defa cumhurbaşkanı seçilebilmektedir. Ayrıca diğer bir husus da 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki oyu ile seçilmektedir. Yapılacak ilk iki turda yeterliği çoğunluk sağlanamaması halinde, üçüncü turda cumhurbaşkanı seçilebilmek için üye tamsayısının yarısından bir fazla oyun alınması gerekmektedir. Eğer üçüncü turda da cumhurbaşkanı seçilememesi halinde en çok oyu alan iki cumhurbaşkanı adayı arasında dördüncü tur oylaması yapılmakta ve üye tamsayısının yarısından bir fazla oyu alan cumhurbaşkanı seçilmektedir. Dördüncü turda da seçilememesi durumunda TBMM seçimlerinin yenileceği düzenlenmiştir

(m.102/1,3). Görüldüğü üzere, 1961 Anayasası döneminde uzayan ve tıkanıklığa sebebiyet veren seçim turlarının tekrar yaşanmaması için 1982 Anayasası, cumhurbaşkanının seçiminin dört turda tamamlanmasını belirtmiştir. Seçim eğer dört turda da tamamlanamaz ise TBMM, feshedilme yaptırımı ile karşı karşıya bırakılmıştır (Erdoğan, 1987, s. 44; Kuzu, 1990, s. 71-72). Yasa koyucu tekrar üzerine devam eden turlamalarla cumhurbaşkanı seçilememesi durumu, tıkanıklığa sebebiyet verebileceği bilindiğinden kısıtlama koymuştur. Dördüncü turda cumhurbaşkanını seçemeyecek TBMM'nin faaliyetlerde bulunmasını engelleyerek yeniden meclis seçimi yapılmasını ve yeni TBMM'nin cumhurbaşkanını seçmesi kistasını belirlemiştir. Ayrıca temsili demokrasi yöntemiyle TBMM tarafından seçilen cumhurbaşkanı uygulaması darbe sonucunda yönetimi ele geçiren Kenan Evren'in halk tarafından seçilmesi doğrudan demokrasi aracılığıyla yapıldığını gösterse de darbe sonrası baskısıyla yapılan referandum da doğrudan veya temsili demokrasiden bahsedilmek pek de izah edilir bir durum olarak görülmemektedir.

1982 Anayasası ile beraber 16 Haziran 2007 günlü Resmî Gazetede yayınlanan 5678 sayılı Anayasa Değişikliğine kadar geçen süreçte, 7.Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in görev süresini tamamlamasının ardından 20 Ekim 1989 tarihinde TBMM'de cumhurbaşkanı seçiminin birinci tur oylaması, 24 Ekim'de ikinci tur oylaması yapılmış, 31 Ekim 1989 yılında yapılan üçüncü tur oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti'nin 8.Cumhurbaşkanı seçilmiştir (TBMMTD, 1989, s.128). Turgut Özal'ın ani ölümüyle 1 ay gibi kısa bir sürede cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirilmiştir. 08 Mayıs 1993 tarihinde TBMM'de cumhurbaşkanı seçiminin birinci tur oylaması, 12 Mayıs'ta ikinci tur oylaması yapılmış, 16 Mayıs 1993 tarihinde yapılan üçüncü tur oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 9.Cumhurbaşkanı olmuştur. 10. Cumhurbaşkanının seçiminde, Meclis dışından birisinin seçilmesi ve Mecliste bulunan tüm partilerin ortak önerisi olması Türk siyasi tarihi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanı adaylığı için hazırlanan teklif DSP Genel Başkanı Ecevit, MHP Genel Başkanı Bahçeli, ANAP Genel Başkanı Yılmaz, FP Genel Başkanı Kutun ve DYP Genel Başkanı Çiller tarafından imzalanmış olup, 27 Nisan 2000 tarihinde cumhurbaşkanı seçiminin birinci tur oylaması, 1 Mayıs'ta ikinci tur oylaması yapılmış, 5 Mayıs 2000 tarihinde yapılan üçüncü tur oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan Ahmet Necdet Sezer TBMM dışından atanan ilk cumhurbaşkanı olmuştur (TBMMTD, 2000, s.9-10). TBMM dışından siyasete dahil olmamış, askeri bir makama sahip olmayan, bürokrasi de görev almış birisinin cumhurbaşkanlığı makamına getirilmesi, siyaset ve asker olmayan bir kişinin de bu makamda bulunabileceğini uygulamalı olarak Türk demokrasisinde kendisini göstermiştir. Bu bağlamda

tarafsızlık ilkesinin bir gereği olan ve hiçbir siyasi-askeri dürtüye sahip olmayan bir şahsında 7 yıl boyunca ülkeyi yürütmenin başı olarak temsil edebileceği görülmektedir.

2007 yılının Nisan ayında yapılacak olan cumhurbaşkanı seçimi, Türkiye tarihi açısından krizlere sebebiyet vermiştir. Yargıtay Onursal Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun, 26 Aralık 2006 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan '*AKP Tek Başına Seçemez*' makalesinde cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili olarak, Anayasanın 102.maddesinde Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilecektir, hükmünü taşıdığını, karar için aranan nitelikli çoğunluk üzerindeki katılımın aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğu görüşünü öne sürmüş, birinci oylamada seçim sandığına en az 367 milletvekilinin katılmaması durumunda sonuç alınmış olamayacağını ve ikinci tur oylamaya geçilemeyeceğini belirtmiştir (Kanadoğlu, 2006, s.1). Yayınlanan bu makale ile beraber Türkiye'de aylarca sürecek 367 tartışması başlamıştır. Makaleden bir gün sonra CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı adayı olması durumunda oylamaya katılmayacaklarını belirtmiştir. Baykal ayrıca Erdoğan'ın adaylığında TBMM cumhurbaşkanlığı oylamasının ilk turun ardından içtüzük ihlali gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine gideceklerini ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi emekli başkanı Yekta Güngör Özden, Anayasa Mahkemesi emekli üyesi Prof. Dr. Fazıl Sağlam, YÖK eski başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Aydın Aybay, Anayasa tüzelerinden Prof. Dr. Süheyl Batum ve Necmi Yüzbaşıoğlu Sabih Kanadoğlu'nun 367 milletvekilinin katılımının sağlanması ile ilgili ortaya attığı görüşe katıldıklarını belirtmişlerdir. Bazı anayasa hukukçuları ve siyasetçiler de Prof. Dr. Ergun Özbudun⁷, Ecevit Hükümetinin Adalet Bakanı Prof. Dr. Hikmet Sami Türk⁸, Anayasa Hukuku profesörü TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu'da⁹ Anayasa'nın karar yeter sayısı ile toplantı yeter sayısının farklı kavramlar olduğunu toplantı yeter sayısının 184 olduğunu belirterek, Kanadoğlu'nun 367 oy ile ilgili bu görüşlerine katılmadıklarını açıklamışlardır (Enginertan, 2007, s. 51). 11. Cumhurbaşkanı seçimi sürecine kadar birçok siyasetçi, bürokrat ve farklı kurumlardan açıklama gelmiş ve 367 krizi devam etmiştir. 367 konusuyla ilgili süreç içerisinde görüş bildirmeyen

⁷ Kanadoğlu, karar yeter sayısı ile toplantı yeter sayısını karıştırıyor. Anayasanın çeşitli maddelerinde karar yeter sayısı ile ilgili özel hükümler bulunduğu halde toplantı yeter sayısı ile ilgili olarak başka hiçbir hüküm yoktur. Kanadoğlu, 102.maddedeki karar yeter sayısının aynı zamanda toplantı yeter sayısı da olduğunu iddia etmektedir. Oysa bu ikisi tamamen farklı kavramlardır ve karar yeter sayısı başlığı altında ayrı ayrı düzenlenmektedir. (Enginertan, T.(2007b). Türkiye Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı Seçimleri II, Ülke, 27-53)

⁸ Kanadoğlu'nun yaptığı yorum hukuki ve yasal dayanağı yoktur. Anayasada, meclisin karar yeter sayısı ve toplantı yeter sayısı ile ilgili farklı düzenlemeler yer alıyor. Anayasanın 96.maddesinde meclisin toplantı yeter sayısı gösterilmiştir. Üçte bir oy aranır ve bu 184'tür. Birleşim 184 milletvekilinin katılımı ile açılır. 367 oy gerektiği doğru değildir. (Enginertan, T.(2007b). Türkiye Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı Seçimleri II, Ülke, 27-53)

⁹ Bilim adamı olarak söylüyorum. Bu gidiş hukuku patlatır. Anayasada toplantı ve karar yeter sayıları net bir şekilde ifade ediliyor. Temel prensip, Meclisin 184 milletvekiliyle toplanacağı, 138 milletvekiliyle de karar alacağıdır. (Enginertan, T.(2007b). Türkiye Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı Seçimleri II, Ülke, 27-53)

TSK, 12 Nisan 2007 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt’ın ‘sözde değil, özde *Laik Başkomutan*’ söylemleriyle bu sürece dâhil olmuştur¹⁰ (Vatan, 2007). Bununla beraber 14 Nisan 2007 tarihinde ‘*Cumhuriyetine Sahip Çık*’ yürüyüşleri, 18 Nisan 2007 tarihinde Malatya’da Zirve Kitabevi katliamı ve 27 Nisan 2007 e-Muhtıra bildirgesi yayınlanmıştır. Tüm bu yaşananların gölgesinde 27 Nisan 2007 tarihinde TBMM’nin cumhurbaşkanı seçimi gündemli toplantısı başlamış, TBMM Başkanı Bülent Arınç, Ak Parti Ankara Milletvekili Ersönmez Yarbay’ın cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğini açıklamıştır. Böylelikle cumhurbaşkanı adaylığına, Abdullah Gül tek aday olarak katılmıştır. CHP adına grup başkanvekili Kemal Anadol, genel kurula gelerek, 367 itirazının kayıtlara geçirmek istemiştir. Daha sonra Kur’a çekme yöntemiyle 5 kişilik tasnif komisyonu belirlenerek oylamaya geçilmiştir. Oylama sonucunda TBMM Başkanı Bülent Arınç CHP’li 7 milletvekilinin de genel kurula iştirakinin sağlandığını tespit ettiğini açıklamış, oy kullanılmasına yönelik davet edilen milletvekili sayısının 368 olduğunu iddia etmiştir. Aday olan Abdullah Gül kullanılan 361 oydan 357’sini almıştır (TBMMTD, 2007, s.76-80). Yapılan birinci tur oylamadan sonra CHP, Anayasa Mahkemesine başvuru yapmış, Mahkeme başvuru üzerine 367 milletvekili ile toplanılması gerektiği yönünde 9’a 2 muhalif oyla yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin iptaline karar vermiş ve yürürlüğü durdurmuştur (AYM, 1 Mayıs 2007, E:2007/45 K:2007/b1). İptal kararının ardından 22 Temmuz 2007 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasına karar verilmiştir. Mahkeme kararından sonra 6 Mayıs 2007 tarihinde cumhurbaşkanı seçimi için TBMM’de 1.tur oylamaya tekrarlanmış ve yine 367 sayısına ulaşamamış olup, aday olan Abdullah Gül ‘*nafile turlar meclisin onurunu*’ zedeler diyerek adaylıktan çekilmiştir. 9 Mayıs’ta yapılması gereken cumhurbaşkanı seçimi aday olmadığından dolayı yapılamamıştır (TBMMTD, 2007, 258,9-10). Yaşanan 367 krizinin ardından 22 Temmuz 2007 tarihinden yapılan Milletvekili genel seçimleri Ak Parti’nin zaferiyle sonuçlanmıştır. Yapılamayan cumhurbaşkanı seçimleri için TBMM’de 20 Ağustos 2007 günü birinci turu, 24 Ağustos’ta ikinci turu ve 28 Ağustos 2007 günü üçüncü turda Özal, Demirel ve Sezer’den sonra Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 11.Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olmuştur (TBMMTD, 2007, 60–76). Türkiye’de cumhurbaşkanı seçiminde yaşanan bu krizler ardından Anayasal değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

21 Ekim 2007 tarihinde yapılan anayasa değişikliğinin halkoyuna sunulmasıyla, 1982 Anayasası’nda 5 yılda bir yapılan TBMM seçimlerinin 4 yılda bir yapılması, 367 krizi aşmak için TBMM’nin toplantı yeter ve karar sayılarının değiştirilmesi

¹⁰ ...Seçilecek cumhurbaşkanı aynı zamanda TSK’nın başkomutanıdır. Bu yönüyle TSK’yı yakından ilgilendirmektedir. Biz hem cumhurbaşkanımızın aynı zamanda başkomutanımızın cumhuriyetin temel değerlerine, anayasamızda ifadesini bulan laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti idealine devletin üniter yapısına bağlı ama sözde değil özde, cumhurbaşkanının o makama seçileceğine olan inancımı belirlemek isterim (Vatan, 2007)

maddelerinin yanında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilip seçilmeyeceği sorulmuş ve halk tarafından bu değişiklikler kabul edilerek anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimini ilgilendiren 1982 Anayasası'nın 101 ve 102. maddesindeki değişiklikler ile beraber Cumhurbaşkanının 40 yaşını doldurması, yükseköğrenim yapmış olması, TBMM üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olması, TBMM üyesi ise üyeliğinin son bulması, parti mensubu ise parti ile ilişkisinin kesilmesi hususları aynıyla kalmıştır. Bunun yanında 7 yıllığına seçilen cumhurbaşkanı 5 yıl için seçilmesi kabul edilmiş, bir kez seçilen cumhurbaşkanının ikinci defa seçilebilmesine olanak tanınmıştır. Cumhurbaşkanının TBMM vasıtasıyla seçilmesi yerine halk tarafından seçilmesi belirlenmiştir. 1982 Anayasasının ilk halinde cumhurbaşkanının adaylık usulünde TBMM üyesi olması veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından seçilmesi, TBMM üyeleri dışından aday gösterilmesi halinde de TBMM üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkün olduğu belirtilmiştir. 21 Ekim 2007 anayasa değişikliği ile birlikte halk tarafından seçilecek cumhurbaşkanının TBMM üyeleri arasından veya Meclis dışından 20 milletvekilinin yazılı teklifi ile aday gösterilebileceği, bununla birlikte en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında %10'u geçen siyasi partiler ortak aday gösterebileceği hakkı getirilmiştir (Yücel, 2012, s. 188–189). Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir husus gerçekleşmiş, temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye doğru bir yönelim sergileyen anayasa değişikliğiyle beraber ilk adım atılmıştır. Temsili demokrasinin TBMM'de yansıtılmasındaki sıkıntılar, yargı erkinin de müdahalesiyle birlikte olduğunda Türk demokrasisinde doğrudan demokrasi aracına yani halkın onayına başvurulması düsturuyla beraber Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine kadar giden sürecin basamakları döşenmiştir.

21 Ekim 2007 Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıl olarak düzenlenmiş ancak daha öncesinden 28 Ağustos 2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül seçildiğinden 6271 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi ile 11. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 7 yıl olarak düzenlenmiştir. Abdullah Gül, TBMM tarafından seçilmesi nedeniyle mevcut sistemin uygulaması bu durumu değiştirmemiş bu bağlamda sistem değişikliğinin gerçekleşmemiş olduğu görülmektedir. Fakat Anayasa değişikliğinde cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceği belirtildiğinden yasal düzeyde yarı başkanlık sistemine geçilmiş olduğu belirtilebilir. 28 Ağustos 2014 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halk tarafından seçilmiş olması, sistem değişikliğinin uygulamaya yansıdığını göstermektedir. Bu itibarla 28 Ağustos 2014 tarihinden itibaren cumhurbaşkanının halk oylamasıyla belirlenmesinden itibaren hem uygulamada hem de yasal düzeyde yarı başkanlık sistemine geçilmiştir.

Ardından 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile anayasal düzeyde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kabul edilmiştir. 24 Haziran 2018 seçimlerinden sonra da hem yasal hem de uygulama düzeyinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi hayata geçirilmiştir (Turan ve Güler, 2018, s.5-33).

7140 sayılı Kanun ile 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununda kimi değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliğin ilki Cumhurbaşkanı ve TBMM seçimlerinin 5 yılda bir aynı günde yapılacağıdır. Bu değişiklikle beraber hem TBMM’ye hem de Cumhurbaşkanına seçimleri yenileme yetkisi verilmiştir. Fakat bu yetki bazı şartlara bağlanmıştır, yenileme kararı kim tarafından alınırsa alınsın hem Cumhurbaşkanlığı hem de TBMM seçimleri yenilenmek zorundadır. Ayrıca TBMM, sadece üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilmektedir. Cumhurbaşkanı ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilirse bu halde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilmekte, Cumhurbaşkanı ve Meclis’in görev süreleri de 5 yıl olarak belirlenmektedir. Cumhurbaşkanı seçiminde iki türlü çoğunluk sisteminin benimsendiği bu düzenlemeye göre genel oyla yapılacak seçimde geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, cumhurbaşkanı seçilmektedir. İlk oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa bu oylamayı izleyen ikinci Pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu ikinci tur oylamaya ilk oylamada en çok oy almış olan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilir. İkinci oylamaya ilişkin meydana gelebilecek boşlukları gidermek üzere istisnai iki düzenleme getirilmiştir. İlki, ikinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir sebeple seçime katılmaması halinde, ikinci oylamanın, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılabileceğidir. İkincisi ise oylamalara tek adayla gidilmesi halinde, oylamanın referandum şeklinde yapılacağıdır. Nihayetinde geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı seçilmektedir. Belirtilen önemli hususların yanında diğer hususi konulardan biri de cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisinin kesilmesine son verilmesidir. Cumhurbaşkanı partili üye olarak partisiyle ilişkisini sürdürebilmektedir. Bunun uygulamadaki örneğini görmek mümkündür. 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliğinden sonra 12.Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan önce Ak Parti’ye üye olmuş, akabinde 21 Mayıs 2017 tarihinde yapılan olağanüstü kongre ile Ak Parti Genel Başkanı olmuştur (Turan, 2018, s. 56-58). En son yapılan anayasal değişiklikler ile beraber cumhurbaşkanının parti üyesi olması veya parti ile ilişkilerini sürdürmesi ayrıca TBMM’nin cumhurbaşkanı karşısında ancak beşte üç çoğunluğuyla ülkeyi seçimlere götürebilmesi erkler arasındaki denge-kontrol-fren sisteminin sağlanamayacağını göstermektedir. Türk demokrasi tarihinde partili bir cumhurbaşkanının olması tarafsızlığı açısından çokça tartışılır bir konu haline gelmiştir.

5. 6271 SAYILI CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ KANUNUNDA CUMHURBAŞKANI ADAYI OLABİLMEME YÖNELİK DEĞİŞİKLİK VE YÜKSEK SEÇİM KURULU KARARIYLA UYGULANMASI

6271 sayılı Cumhurbaşkanı seçimi kanununda cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceğinin belirtilmesiyle beraber TBMM ve Cumhurbaşkanı seçiminin 5 yılda bir aynı gün yapılacağı da düzenlenmiştir.¹¹ Cumhurbaşkanı seçiminin genel oyla yapılacağı, geçerli oyların salt (*yarısından bir fazlası*) çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçileceği belirtilmiştir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamadan sonraki pazar günü ikinci oylamanın yapılacağı, ikinci oylamaya ilk oylamada en çok oy almış iki adayın katılacağı ve geçerli oyların çoğunluğunu alan adayın Cumhurbaşkanı olacağı hüküm altına alınmıştır.¹² Daha önceki anayasalarda olduğu gibi cumhurbaşkanı seçilebilmek için 40 yaşını doldurma, yükseköğrenim yapma, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olma şartları bu kanunda da aynen korunmuştur. Fakat mezkûr kanunda, cumhurbaşkanı aday gösterilme şartlarında değişikliğe gidilmiştir. Cumhurbaşkanlığına; siyasi parti grupları, en son yapılan milletvekili genel seçiminde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ve en az yüz bin seçmen aday gösterebilir. Aday gösterilmeyi de aday olacak kişinin yazılı muvafakatine bağlamıştır. Siyasi partiler tarafından aday gösterilme hususu, TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler grup kararıyla, diğer siyasi partiler ise tüzüklerinde gösterilen yetkili organların kararıyla Cumhurbaşkanlığına aday gösterebileceğini belirtmiştir.¹³ 2018 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından Ak Parti grubu ile MHP grubunun ortak adayı Recep Tayyip Erdoğan, CHP grubunun adayı Muharrem İnce ve HDP grubunun adayı Selahattin Demirtaş'ın cumhurbaşkan-

¹¹ 6271/2...Seçimler genel, eşit ve gizle oyla, bütün yurtta aynı günde, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının oy kullanmaları sağlanır. Seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır...Yüksek Seçim Kurulu, Cumhurbaşkanlığı seçiminin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapmak ve yaptırmak amacıyla gerekli ilke kararları almaya... bu Kanunda seçimle ilgili olarak yer alan bütün süreleri gerektiğinde kısaltarak tespit ve ilana yetkilidir. 6712/3...Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Ancak Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir...Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması ve TBMM genel seçimine bir yıl veya daha az süre kalması halinde, Cumhurbaşkanlığı seçimi, makam boşaldığı günden sonra gelen altmışıncı günü takip eden ilk Pazar günü TBMM genel seçimiyle birlikte yapılır...Yüksek Seçim Kurulu tarafından seçim takvimi resen belirlenir ve ilan edilir.

¹² 6271/4...ikinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılamaması halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. Ancak ikame, geçici sonuçların ilanını takip eden gün saat 17.00'ye kadar yapılabilir. Oylamalara tek adayla gidilmesi halinde, oylama referandum şeklinde yapılır...Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa TBMM üyeliği sona erer.

¹³ .6271/8...YSK tarafından ilan edilen süre içinde, adayların isimleri, muvafakat belgeleri ve gerekli diğer belgelerle birlikte YSK'ya başvurularak aday gösterilmiş olur. Her siyasi parti veya parti grubu ancak bir aday için başvuruda bulunabilir. Bir kişiyi birden fazla siyasi parti grubu veya siyasi parti aday gösterebilir. Adaylarla ilgili bilgi ve belgelerde eksiklik tespit edilmesinde, YSK'ca ilgili siyasi partilere eksikliklerin giderilmesi için 5 günlük süre verilir. Eksiklikleri, verilen süre içinde gidermeyen siyasi partiler, aday göstermekten vazgeçmiş sayılır.

lığı için adaylıkları kabul edilmiştir (YSK, 6 Mayıs 2018, K:391). Yine mezkûr kanunda, Seçmenler tarafından aday gösterilme hususu, Cumhurbaşkanlığına en az yüz bin seçmenin yazılı teklifiyle aday gösterilebileceği belirtilmiştir. Seçmenler tarafından aday gösterilmek isteyen kişinin nasıl başvuracağı kanunda açık bir dille ifade edilmiştir.¹⁴ 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, YSK tarafından cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için yüz bin imza adaylık sürecinde başvuran Necdet Can, Selami Karagöz ve Bülent Gürku'tun bilgi ve belge eksikliğinden adaylıkları reddedilmiş, Doğu Perinçek, Meral Akşener, Temel Karamollaoğlu ve Vecdet Öz'ün adaylıkları kabul edilmiştir (YSK, 3 Mayıs 2018, K:366). Cumhurbaşkanlığı adayları YSK tarafından başvurusu kabul edilip ilan edildikten sonra, seçmenler hangi adayın cumhurbaşkanı adayı olmasını istiyorsa adaylık teklifi için kayıtlı oldukları ilçe seçim kuruluna bizzat başvuru yapmaları gerekmektedir. Başvuranın da seçmen olup olmadığı ve daha önce aday teklifinde bulunmadığı tespit edildikten sonra, ilan edilen listedeki cumhurbaşkanı adaylığına aday olanların arasından tercih yaptırılarak adayın bilgilerini içeren form imzalatılır ve elektronik ortamda da aday tercih başvurusu kaydedilir. Bu başvuruyu yapan seçmene de aday teklifinde bulunduğu dair belge verilir. Seçmenlerin bu aşamalarda yapılan işlemin hatılı olup olmadığı ile ilgili itiraz hakları da mevcuttur. YSK tarafından belirlenen süreçte yüz bin seçmen tarafından teklif edilen kişiler geçici aday listesinde gösterilir.¹⁵ 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, YSK tarafından cumhurbaşkanlığına partiler tarafından aday gösterilen Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem İnce ve Selahattin Demirtaş, yüz bin imzayı geçen Doğu Perinçek, Meral Akşener ve Temel Karamollaoğlu'nun geçici adaylıklarının ilanının kararı verilmiştir (YSK, 9 Mayıs 2018, K:426). Mezkûr kanunda geçici aday listesine karşı itirazları YSK tarafından üç gün içerisinde kesin karara bağlanır ve kesin aday listeleri Resmi Gazetede yayımlanır. Geçici aday listesinde olan adayların adaylıkları YSK tarafından kesinleşmiştir.

Cumhurbaşkanı adaylığı konusunda diğer bir hususta hâkim ve savcı sınıfı, yüksek yargı mensupları, memurlar, memur ve kamu kurum niteliğine sahip kuruluşlarında görev alanların adaylık durumlarında görevlerinden istifa etmeleri ge-

¹⁴ .6271/8-A...Seçmenlerce aday gösterilmek isteyen kişi Kimlik ve açık adres bilgilerini ihtiva eden başvuru dilekçesi ve seçilme yeterliğine ilişkin belgelerle, en yüksek derecedeki devlet memuruna mâli haklar kapsamında yapılmakta olan her türlü ödemelerin bir aylık brüt tutarının on katının ilgilili maliye veznesine yatırıldığına dair makbuzla YSK'ya başvurur. YSK, başvuru dilekçesi ve eklerini iki gün içinde inceler. İnceleme sonucunda; Başvuranın, seçilme yeterliğinin bulunmadığının tespit edilmesi halinde, başvuru reddedilir. Başvuran bu kararın bildirilmesinden itibaren iki gün içinde dilekçeyle yeniden inceleme talebinde bulunabilir. YSK, bu talebi üç gün içinde karara bağlar. Bilgi ve belgelerde eksiklik bulunması halinde, eksikliklerin tamamlanması için iki gün süre verilir. Bu süre içinde eksiklikler tamamlanmadığı takdirde başvuru reddedilir. YSK, başvurusu kabul edilen kişileri ilan eder. Seçmenler, ancak bu ilanda belirtilen kişilerden sadece biri için bir kez teklifte bulunabilirler.

¹⁵ 6271/8-A/7.Yüz bin seçmen tarafından aday teklifinde bulunması veya ölüm hallerinde maliye veznesine emaneten yatırılan tutar, seçimden sonra talep üzerine ilgililiye iade edilir. Diğer hallerde bu tutar, Hazineye gelir kaydedilir. Aday teklifine ilişkin işlemler için ilçe seçim kurullarında yeterli kadar personel görevlendirilir ve gerekli tedbirler alınır. Aday teklifine ilişkin başvuru ve formların şekli ile yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı seçmenlerin aday göstermeleri dahil bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer usul ve esaslar YSK tarafından belirlenir.

rektiğidir. Bu görevlilerden yüksek mahkeme üyeleri, hâkimler, savcılar ve bu meslekten sayılanlar ile subay ve astsubaylar hariç diğer kamu görevlilerinin görevlerine tekrar dönebileceği düzenlenmiştir.¹⁶ Cumhurbaşkanı adaylığı konusunda başkaca bir hususta nakdi yardımın adaylara yapılabileceğidir. Yapılacak nakdi yardımlar adaylar tarafından sadece seçim harcamaları için kullanılacağı ve YSK tarafından denetime tabi tutulacağı düzenlenmiştir.¹⁷

6. CUMHURBAŞKANLIĞI ADAYLIĞINDA 100 BİN İMZA ZORUNLULUĞU VE PARTİ İLE İLİŞKİSİNİ KESMESİNE YÖNELİK BİR ÖNERİ

T.C. Anayasasında 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile beraber, cumhurbaşkanı aday gösterilme şartlarında değişikliğe gidildiği, cumhurbaşkanlığına; siyasi parti grupları, en son milletvekili genel seçiminde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ve en az yüz bin seçmen aday gösterebileceği belirtilmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisi kesilir ve TBMM üyeliği sona erer amir hükmü, 1961 ve 1982 Anayasasının 2007 değişikliğinde de mevcudiyetini korurken Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi ile beraber 2017 Anayasa değişikliğinde bu hüküm kaldırılarak cumhurbaşkanının partili olabilmesi ve ilişkisini sürdürebilmesinin önü açılmıştır. Anayasa-da yapılacak bir değişiklik ile beraber cumhurbaşkanı adaylığı için 100 bin imza zorunluluğu bulunması ve parti ile ilişkisinin kesilmesi maddesinin getirilmesinin mevcut şuan işler durumunda olan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine daha da işlerlik kazandıracığı yönlü bir öneridir. Bu öneri üzerinden hareketle, parti ile ilişkisi kesilmiş, doğrudan halk tarafından seçilerek tarafsız bir şekilde göreve gelmiş cumhurbaşkanının diğer erkler üzerinde görev ve yetkilerinin nasıl yansıdığına izahı yapılacaktır. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) ve kanunlar üzerinden erklerin görev ve yetkileri hususunda önerinin gerekçeleri ortaya konulacaktır.

¹⁶ 6271/11.Cumhurbaşkanı aday gösterilen hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları, yüksek öğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, yükseköğretim kurulu, radyo ve televizyon üst kurulu üyeleri, kamu kurumu ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, belediye başkanları ve subaylar ile astsubaylar, siyasi partilerin il ve ilçe yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile belediye meclisi üyeleri, il genel meclisi üyeleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar, kamu bankaları ile üst birliklerin ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alanlar, aday listesinin kesinleştiği tarih itibarıyla görevlerinden ayrılmış sayılır. Bu durum YSK'ca aday gösterilenin bağlı bulunduğu bakanlığa veya kuruma derhal bildirilir. Yüksek mahkeme üyeleri, hâkimler, savcılar ve bu meslekten sayılanlar ile subay ve astsubaylar hariç olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı aday gösterilen Devlet memurları ve diğer kamu görevlileri, adaylığı veya seçimi kaybetmeleri hâlinde, Yüksek Seçim Kurulunca Cumhurbaşkanının seçildiğinin ilân edilmesini takip eden bir ay içinde müracaat etmeleri kaydıyla eski görevlerine veya kazanılmış hak aylık derecelerindeki başka bir göreve dönebilirler

¹⁷ 6271/14. Adaylar, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, tüzel kişilerden ve Türk uyruklığında olmayan gerçek kişilerden bağım ve yardım alamazlar...Her bir kişinin adaylara yapabileceği nakdi yardım miktarı, her bir tur için en yüksek devlet memuruna mali haklar kapsamında fiilen yapılmakta olan her türlü ödemelerin bir aylık brüt tutarını geçemez. ...Seçim hesapları ile bağış, yardım ve harcamalara ilişkin bilgi ve belgeler, seçim sonuçlarının kesinleşmesini izleyen on gün içinde YSK'ya sunulur. YSK bir ay içinde, seçim hesaplarını inceler ve varsa usulsüzlükleri ve öngörülen limitlerin aşıp aşılmadığını tespit eder...

2017 Anayasa değişikliğiyle getirilen CBK, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin en mühim esaslarındandır. 2017 Anayasa değişikliği öncesinde de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu CBK'nin tek örneğini oluşturmuşken, değişiklik sonrası CBK'lerin alanları ve kapsamı genişletilmiştir. Mevcut sistemde Cumhurbaşkanı yürütme yetkisine ilişkin konularda CBK çıkarabilmektedir. CBK, gücünü kanundan almayıp, doğrudan anayasadan alması cumhurbaşkanını bir hayli güçlendirmiştir. CBK, cumhurbaşkanının asli yetkisidir fakat TBMM'nin de yeterli çoğunluk elde ettiğinde aynı konuda kanun çıkarma yetkisi bulunmaktadır. CBK'nin yargısal denetimi de Anayasa Mahkemesine aittir (Özbudun, 2017, s.250-251). Mevcut koşulda, Türkiye'de disiplinli parti sisteminin mevcudiyeti düşünüldüğünde partili cumhurbaşkanının, TBMM üzerinde azımsanamayacak yetkileri bulunmaktadır. Misal vermek gerekirse, siyasi partinin lideri olan cumhurbaşkanı partisi aracılığıyla istediği kanunu mecliste teklif edebilir. Mevcut sistemde cumhurbaşkanı, haftada bir meclis'e gelip, parti grup toplantısı düzenleyerek, milletvekillerine kanun çalışmalarında açıklama yapabilmekte ve direktif verebilmektedir. Bununla beraber yargı organı ve bürokratların belirlenmesi, milletvekilleri ve belediye başkanlarının saptanmasında parti başkanlarının tam yetkili oldukları göz önüne alınarak Türkiye'deki disiplinli parti anlayışı ile birlikte düşünüldüğünde yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler bağlamında devlet yönetiminde denge ve fren sisteminin sağlanmasında sıkıntılara sebebiyet verebileceği görülmektedir (Fendoğlu, 2019, s 289-290). 2017 Anayasa değişikliği sonrasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile gücünü anayasadan alan cumhurbaşkanı, yürütme alanında CBK'ler ile hayli güçlü konuma getirilmiştir. TBMM'nin de CBK'ler ile düzenlenen alanda kanun çıkarma yetkisi bulunmaktadır. Bu itibarla Anayasa Mahkemesinin de CBK'ler üzerinde yargı denetimi görülmektedir. Mevcut koşulda, devlet yönetiminde denge fren sisteminin oluşabilmesi için cumhurbaşkanının partili olmaması gerekmektedir. Nedeni ise öneride iddia edilen parti ile ilişkisi kesilen ve zorunlu 100 bin imza ile adaylığı kabul edilip, seçimi kazanan ve cumhurbaşkanlığına getirilen bir kişinin CBK'ler ile güçlü olduğu görülmektedir. Fakat bu güç, hem siyasal hem de yargısal denetime tabidir ve cumhurbaşkanı da parti ile ilişkisi olmadığından dolayı meclis ile uyumlu bir şekilde çalışmaya kendisini yönlendirecektir.

Normlar hiyerarşisinde CBK'ler kanunun ve kanun hükmünde kararname'nin (KHK) alt konumundadır. Sadece Olağanüstü CBK'ler kanunla eşdeğerdir. CBK'ler ile kanun veya KHK değiştirilemediği gibi ilga da edilememektedir.

¹⁸ Anayasa'da yer alan temel haklar, kişi hakları, siyasi haklar ve ödevleriyle ilgili

¹⁸ 16/05/1989 Tarih,1989/4 Esas ve 1989/23 sayılı Anayasa Mahkemesinin kararıyla kanun yerine KHK düzenlenebileceği fakat CBK'lerin kanun gücünde olmadığıdır.

CBK ile düzenleme yapılamaz. Ancak idari yönden bir düzenleme yapılabilmesi söz konusudur. Temel hakların kullanımına ilişkin düzenleme kanunla yapılması gerekmektedir. Anayasanın kanun alanı olarak belirtilen 1982/104-17'deki sınırlamalarda ve ayrıca Anayasanın 60 kadar yerinde geçen konular üzerinden CBK çıkarılamaz. Bu bağlamda Anayasanın 13. Maddesi ile 42/2,44,46,47,49,126/son, 127,129/son, 128/son, 130,133,134,136,166/son, 135.maddelerinde geçen alanlarda yani Anayasanın kanunla düzenlenir denilen alanlarında CBK ile düzenleme yapılamamaktadır. Bu itibarla CBK çıkarma yetkisi ile cumhurbaşkanına yürütme alanı tümüyle bırakılmamakta, TBMM'nin bu alanda genel düzenleme yapma yetkisi bulunmaktadır (Ardıçoğlu, 2017, s.37-38). CBK'ler kanun karşısında özerklik taşıdığı söylenebilir fakat bu özerklik kanun karşısında sadece yeni bir düzenleme yapabilme gücü olup, TBMM'den kopuk olmadığı görülmektedir. CBK'ler kanundan tamamen bağımsızdır yorumu yapılamamaktadır. Mevcut koşullarda hal böyle olunca, partili bir cumhurbaşkanının TBMM'de partisiyle beraber güçlü bir konuda bulunduğu varsayımı üzerine düzenlenmemesi gereken bir alanda bu yola tevessül edilmesi halinde, cumhurbaşkanının üst düzey kamu yöneticilerini seçmesi de düşünüldüğünde CBK'lerin Anayasa Mahkemesine iptal edilme yoluna gidilme sorununu daha da zorlaştıracaktır. Fakat partili olmayan bir cumhurbaşkanının böyle bir yola tevessül etmesi halinde karşısında öncelikle TBMM'yi bulacağından dolayı kanundan bağımsız bir düzenleme yoluna gidemeyeceği görülecektir. Doğrudan halk tarafından partisiz seçilen ve CBK'ler ile gücünü anayasadan alan cumhurbaşkanının, yürütmeye yönelik düzenlemelerde kanuni düzenlemeden ayrıksı bir tutum belirlemesi halini TBMM siyasi denetimi ile engellenecektir. Böylece temsilciler yoluyla gücünü yine halktan alan TBMM'nin de cumhurbaşkanına karşı devlet yönetiminde denge ve denetim vazifesi yaptığı görülecektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle beraber Anayasanın 104/9. maddesine göre üst kademe kamu yöneticilerinin atanmasının CBK düzenlenmesi getirilmiştir. Bu düzenlemedeki amacın cumhurbaşkanının yürütmede süratle icraatların yerine getirilmesi, bürokratik engellerin ortadan kalkması ve personel atamalarında liyakatin esas alındığı görülmektedir. Bu bağlamda, cumhurbaşkanının geniş yetkiler ile donatıldığı anlaşılmaktadır. 104/9.maddesinde üst kademe yöneticilerin atanmasını ilgilendirirken 128.madde ise bunların yetiştirilmesi ile ilgilidir. 128. maddesindeki kamu görevlilerinin yetiştirilmesinde eğitim konusunda kanuni düzenleme yapılmadığı için, cumhurbaşkanı CBK çıkararak, TBMM'yi bu konuda kanun yapmaya zorlayabilir fakat bu hususta kanun düzenlemesi gerektiği için bu konu da CBK yapılamaz. Yani üst kademe kamu yöneticilerinin atama işi CBK, yetiştirilmesi işi kanunla yani TBMM aracılığıyla yapılacaktır. Cumhurbaşkanı resen atama yapma ve azletme yetkisi denge denetim ilkesi ile sorunlu olduğu görülmek-

tedir (Fendoğlu, 2019, s. 286-287). Cumhurbaşkanı’nın böyle bir yetkisinin bulunması yürütme organının aktif, süratle ve bürokratik engellere takılmadan yerine getirilmesi devlet yönetimine işlerlik kazandıracaktır. Ayrıca cumhurbaşkanı’nın resen atama-azil yetkisi bulunduğundan liyakat açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Mevcut yasa ve uygulamalarda siyasi parti üyesi olan bir cumhurbaşkanı’nın atama-azil yetkisini sorgusuz kullanabilmesi devlet kademesindeki tüm bürokratik görevlerin parti mensupları tarafından yerleştirilmesi uygulamasını da beraberinde getireceğinden liyakatli bir kişinin üst kademelerde görev alabilmesinin zor olacağı görülecektir. Fakat partili olmayan bir cumhurbaşkanı’nın atama-azilde böyle bir yetkisi varken, meclis tarafından üst kademe kamu görevlilerinin atamalarına kanun düzenlemesi getirmesiyle cumhurbaşkanı’nın sorgusuz atama-azil yapamayacağı gibi kanunun öngördüğü şekilde atama-azil yapacağı anlaşılacağından devlet yönetiminde TBMM’nin denge-denetim vazifesi yapacağı yine görülecektir.

Cumhurbaşkanı Hükümet sistemiyle beraber Anayasanın 106/son fıkrasına göre diğer bir hususta, bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatlarının CBK ile düzenlenmesidir. Kurumların düzenlenmesinin CBK ile yapılmasının sebebi, konstrüktif dönüşümü sağlamak, benzer işleri yapan birimleri birleştirmek, yenilik ve küresel teknoloji ile uyumu sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut sistemde cumhurbaşkanı kendisine bağlı devletin merkezi idaresini CBK ile düzenleme yetkisine sahiptir. Bu yetki, cumhurbaşkanı’nın asli ve mahfuz yetkisidir ancak bu yetki, yasamanın genelliği ilkesi ile çelişmektedir (Özbudun, 2017, s.250-251). Mevcut sistemin ilk sorunlarından birisi bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatlarının nasıl ve hangi şekilde belirleneceğiydi. Çünkü başbakanlık ve bakanlıklar kanun veya KHK ile kurulmuştu, CBK’nın da bu alanı düzenleme yetkisi bulunmamaktaydı. Türkiye’nin merkez ve taşra teşkilatı 1 nolu CBK ile düzenlenmeden bir gün önce yani 9 Temmuz 2018 tarihinde 233 maddeden oluşan 703 sayılı KHK çıkarılarak¹⁹ daha sonrasında 1 nolu CBK ile bu kurumların teşkilat yapısı ilga edilmiştir. Yani kanun veya KHK ile oluşturulan devletin eski teşkilat yapısı CBK ile ilga edilemeyeceğinden 09 Temmuz 2018 tarihinde KHK ile ilga edilmiş, 10 Temmuz 2018 tarihinde devletin yeni teşkilat yapısı CBK ile yürürlüğe konulmuştur (Fendoğlu, 2019, s. 288). Kanun veya KHK ile kurulmuş olan bakanlar kurulunu CBK ile değiştirmek mümkün görülmemekteydi. TBMM’de bulunun yasama yetkisi, partili cumhurbaşkanı’nın mecliste de partisiyle güçlü olduğu göz önünde bulundurularak bu hususta KHK düzenlemesi ile çıkartılmış ve bir gün sonra devletin yeni şekli CBK ile yeniden düzenlenmiştir. Fakat partili olmayan bir cumhurbaşkanı olması halinde, devletin yeni şekli hem doğrudan halk tarafından seçilen tarafsız bir cum-

¹⁹ Resmi Gazete, 09 Temmuz 2018/30473 Üçüncü Mükerrer. CBK’ler onay için TBMM’ye sunulmaz. CBK ve KHK Resmi Gazetede yayım ile yürürlüğe girer. CBK, tüzüğün üzerindedir. CBK ve tüzük Resmi Gazetede yayım ile yürürlüğe girer. Bilindiği gibi Anayasa Mahkemesi taleple bağlıdır ama talebin gerekçesiyle bağlı değildir.

hurbaşkanı hem de temsilciler yoluyla gücünü yine halktan alan TBMM'nin devletin yönetim şeklinin belirlenmesinde de denge-denetim vazifesi yapacağı karşılıklı uzlaşısı üzerine devletin yönetimine işlerlik kazandıracak bir devlet şekli ortaya çıkması muhtemel görünecek ve demokrasinin gelişmesi yönlü bir gelişim göstergesi olacaktır.

Cumhurbaşkanı Hükümet sistemiyle beraber Anayasanın 108/son maddesiyle Devlet Denetleme Kurumu (DDK)'nın işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri CBK ile düzenleneceği, 118/6.maddesiyle Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri CBK ile düzenleneceği belirtilmiş fakat bu hususta da TBMM düzenleme yapabileceği görülmektedir. Kamu tüzel kişiliği alanı 2017 Anayasa değişikliği öncesinde kanunla veya kanunun açık verdiği yetkiye dayanılarak kurulacağı düzenlenmişken, 2017 değişikliği sonrasında kamu tüzel kişiliğinin kanunla veya CBK ile düzenleneceği ifade edilmiştir.²⁰ Mevcut koşullarda TBMM'nin genelliği-asliliği ve ilk el olduğu genel kuralları Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de devam ettiği görülmektedir. DDK ve MGK'nin ve kamu tüzel kişiliği alanında CBK ile düzenlenmesi cumhurbaşkanına ait olduğu görülse de TBMM'nin bu alanlarda kanun düzenlemesi yapabilme yetkisi de bulunmaktadır. CBK, yasama, yürütme ve yargı erkleri tarafından ileriye yönelik yürürlükten kaldırılabileceği gibi TBMM de bir kanunla CBK'yı yürürlükten kaldırabilir. TBMM'nin istediği zaman CBK'lere karışma yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı da kendisinin veya bir önceki cumhurbaşkanının çıkarmış olduğu CBK'yı ilga edebileceği gibi değiştirme yetkisi de bulunmaktadır. CBK'lerin genel ve özel gerekçesi yoktur. CBK, kanunlara göre daha çabuk yapılabilir, değişebilir ve daha kısa ömürlü olabilir. Bu durum kanun ile CBK arasındaki farkı ortaya koymakta ve CBK'lerin kanun karşısında daha alt düzeyde olduğu göstermektedir. Buna mukabil cumhurbaşkanının da kanunlar üzerinde veto yetkisi vardır, veto halinde teklifin yeniden kabulü için aynı yönde TBMM'nin salt çoğunluğunun kabulü (301/600) gerekmektedir. Cumhurbaşkanı veto yetkisini, CBK'nin iptali halinde de TBMM'ye karşı kullanabilir. Ayrıca cumhurbaşkanının çıkarılan bir kanuna karşı AYM'ye iptal davası açma yetkisi de bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, CBK'leri iptal eden kanuna karşı bu yetkisini kullanmaya da haizdir. Cumhurbaşkanı acil durumlarda TBMM'yi toplantıya çağırma yetkisi de bulunmaktadır (Fendoğlu, 2019, s.288-294). Mevcut durum Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde fren denge sistemini yakaladığı görülmekte fakat Türkiye'de disiplinli parti anlayışıyla partili bir cumhurbaşkanı tarafından bu yetkinin kullanılmasından kaynaklı sorunlar öngörülememiştir. CBK'lerin kanunun alt düzeyinde olması ve

²⁰ AY.108/son Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir. 118/6. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir. 123/3.Kamu tüzel kişiliği, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur.

TBMM’nin CBK’ları kanunla işlevsiz duruma getirmesi devlet yönetimine kontrol ve denetim mekanizmasını çalıştırdığından Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine daha da işlerlik kazandıracağını gösterecektir. Ayrıca partili olmayan bir cumhurbaşkanının mevcudiyetinde yürütmenin yapacağı iş ve işlemlerde, CBK’lerde her daim halkın temsilcisi olan TBMM’nin varlığı devlet mekanizmasında bir sigorta vazifesi göreceği cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin Türkiye’ye demokrasi yönüyle daha uygun olduğu da görülecektir.

Anayasanın 103.maddesinde cumhurbaşkanının göreve başlarken yemin edeceği bahsi düzenlenmiştir.²¹ Ülkenin muhafazası ve kollanması, ant metninde yazılan değerlere bağlılık cumhurbaşkanının nitelikleri açısından önemlidir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra göreve başlamayabilmesi için ant içmesi gerekmektedir. Göreve başlama tarihi ant içtiği tarih olarak belirlenmiştir. Tarafsızlığın sağlanması için yemin gereklidir. Yemin ile beraber cumhurbaşkanının görevi müddetince anayasal düzene, devletin ve milletin birliğine bağlı kalacağına dair söz vermesidir. Cumhurbaşkanının yeminle göreve başlaması ilk defa 1924 Anayasası düzenlenmesinde yer almış, 1961 ve 1982 anayasalarında da yer verilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasasında yemin metni yönünden benzerlik bulunmakla birlikte, 1982 Anayasası yemin metninin içeriğini genişletmiştir. Her iki anayasa yemin metninde de tarafsızlık ifadesi kullanılmıştır. 1961 Anayasasında ‘*tarafsızlıktan ayrılmayacağına*’ ifadesine, 1982 Anayasasında ise ‘*tarafsızlıkla yerine getirmek*’ ifadesine olarak yer verilmiştir (Önder, 2004, s. 67). 1961 ve 1982 Anayasalarında cumhurbaşkanının siyasi parti ile ilişkisi kesilir hükmü korunmuştur. 2017 Anayasa değişikliği ile de bahsi geçen 101.maddedeki cumhurbaşkanının tarafsızlığı hükmü kaldırılmıştır. Söz konusu hüküm kaldırılmasıyla tarafsız olmayacağı sorunu çözülemediği Anayasanın 103.maddesindeki yemin metninde kendini göstermektedir. Çünkü yemin metninde ‘*aldığım görevi tarafsızlıkla*’ denilmekte ve mevcut anayasamızda bu hüküm bulunmaktadır (Fendoğlu, 2015, s. 235). Cumhurbaşkanının yemin içerisinde de belirtildiği gibi görevini tarafsızlıkla yürütmesi önerimizi güçlendirmekte partili olmayan bir cumhurbaşkanının görevini tarafsızlıkla yürütmesi yeni sistemin daha demokratik ve işlerlik kazanmış haline büründüğünü gösterecektir.

²¹ AY. 103. Yemin metni “Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım **görevi tarafsızlıkla** yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andçerim”dir.

SONUÇ

Türk demokrasi tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle beraber yürütme organı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yani halk temsilcileri aracılığıyla değil doğrudan doğruya kendi tercihiyle yürütmeyi belirlemektedir. Bu hal Türkiye’de temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye doğru yönelimin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yürütmenin tek başlı olması, güçlü olması, hızlı karar verebilmesi gibi faydalarıyla beraber yürütmeye tek başlılık getiren bir sistem Türkiye açısından bir kazanımdır. 2017 Anayasa değişikliği ile hem yürütme hem de yasama ayrı ayrı doğrudan halka karşı sorumlu olduğu, halk denetim yapabilme ve hesap sorma yetkisini bizzat kendisinde bulduğu, halk için öze dönüş iradesi sergilendiği söylenebilmektedir. Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle beraber daha öncesi kronik hale gelen hesap sorma/hesap verme problemini çözmeye yönelik temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye doğru güçlü bir adım atmış olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminde güçler birbirinden ayrı olduğu hem doğrudan demokrasi hem de demokratik temsil yönünden zenginleştiği ve sadece işi yasama olan TBMM’nin yasama verimliliğini arttırdığı görülebilecektir. Milletvekilleri hükümetten ayrı ve bağımsız olarak kanun teklifi vererek yasama faaliyetlerinde bulunabileceği de gözlemlenebilecektir. Ancak tüm bu belirtilenler cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesilmesi ve 100 bin imza koşuluyla bu görevin başında tarafsız bir şekilde bulunmasıyla mümkün olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda cumhurbaşkanı adaylarının seçmenler tarafından 100 bin imza zorunluluğunun bulunması ve partisi varsa ilişkisinin kesilmesi önerisi üzerinden mevcut anayasadaki yemin metninde geçen ‘*görevindeki tarafsızlığına*’ da uygun bir hal almasıyla bu sistemin işlerlik kazanacağı görülebilecektir. Bilindiği üzere Cumhurbaşkanı ve TBMM seçimlerin yenilenmesine karar verebilmektedir. Böyle bir karar alınması halinde iki erkin de görevi son bulacaktır. Partili olmayan cumhurbaşkanı yemin metninde de belirtildiği gibi tarafsız bir şekilde yürütmenin başında olması ve güçlü bir meclisin karşısında bulunması halinde, görevinde zafiyet gösteren bir cumhurbaşkanı veya TBMM olsa dahi makul sürede iki organ da halkın iradesine başvurabileceğinden krizlere gebe bir Türkiye ile karşılaşılmayacaktır. Bu yönüyle kontrol denge sisteminin hem güçlü TBMM hem de güçlü Cumhurbaşkanı tarafından sağlandığı görülecektir ki böyle bir önerinin yasalar da bulunmasıyla Türk demokrasisi de dünyada örnek gösterilebilecek bir konuma yükselebilecektir. Türkiye’de disiplinli parti sistemi olduğu göz önünde bulundurulurak; siyasi parti lideri ve yürütmenin başı olan bir cumhurbaşkanının TBMM’de güçlü olduğu zannından hareketle demokrasinin gelişmesine yönelik kuvvetler ayrılığı prensibi işlevsiz kalacaktır. TBMM, cumhurbaşkanının tahakkümünde kalmaya mahkûm olacağı gibi çoğu ataması cumhurbaşkanı tarafından yapılan yargı

organı da kuvvetler arasında denge-kontrol-fren sistemin de kendisine yer bulamayacaktır. Bu bağlamda partili cumhurbaşkanının hem yasama hem yürütme üzerindeki tahakkümleri CBK’ler üzerinden hızlı, kolay ve çok çabuk bir şekilde sağlanacaktır. Üst düzey kamu yöneticilerinin atamaları CBK’ler ile yapılması liyakat sisteminin çalıştırılmasına yönelik bir amaç taşısa da partili bir cumhurbaşkanı ile beraber liyakatin parti süzgecinden geçeceği görülecektir. Böylesi bir durum üst düzey ve alt kademelerdeki görevlerde bilgi, beceri ve kabiliyetin bir öneminin bulunmayacağını göstermektedir ki, bu hal halk tarafından yönetime karşı güvensizlikleri de beraberinde getirecektir. Doğrudan halk tarafından 100 bin imza koşuluyla partisiz bir şekilde seçilen ve CBK’ler ile gücünü anayasadan alan cumhurbaşkanının yürütmeye yönelik düzenlemelerinde kanuni düzenlemelerden ayrık bir tutum belirlemesi halini, yine halk tarafından temsilciler aracılığıyla seçilen TBMM siyasi denetimi ile sigorta vazifesi görerek bu hali engelleyecektir. Böylece Cumhurbaşkanı ve TBMM arasında ülke yönetiminde her daim uzlaşma sağlanması halk adına zorunluluk teşkil edecektir. Nihayetinde böyle bir öneri Türkiye açısından Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin işlerlik sağlamasına katkıda bulunacak ve Türk demokrasisi kazanım sağlayacaktır.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: Cemaleddin Güvenç, çalışmanın tamamında tek başına katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazar ya da herhangi bir kurum/kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: The author declares that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, the Journal of Public Administration and Policy has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Author Contributions: Cemaleddin Güvenç has contributed to all parts and stages of the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the author and/or any institution.

KAYNAKÇA

- Aldıkaçtı, O. (1978). Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ardıçoğlu, M.A.(2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Ankara Barosu Dergisi, 75(3),19-51.
- AY,(1982).<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> , Erişim Tarihi:09.07.2020.
- AYM, (1989). <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/b2dd0707-8ef2-433b-90c9-af715ad90796?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> ,Erişim Tarihi:09.07. 2020.
- Derdiman, R.C. (2006). Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Duverger, M. (1986). Siyasal Rejimler, (Çev.) Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Giritli, İ. ve Sarmaşık, J. (2001). Anayasa Hukuku (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Yeni Bası). İstanbul:Beta Basım Yayım.
- Gözler, K. (2006). Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, A.Ş. (2003). Anayasa Hukuku (13. Güncelleştirilmiş Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A.Ş. ve Sezgin, Z. (1958). 1924 Anayasa'sı Hakkındaki Meclis Görüşmeleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü Yayınları.
- Enginertan, T. (2007b). Türkiye Cumhuriyetinde Cumhurbaşkanlığı Seçimleri II, Ülke Dergisi, 27-53
- Erdoğan, M. (1987). 1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Fendoğlu, H.T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Mahfuz Düzenleme Alanı Mıdır?, Ankara Barosu Dergisi, 0(3), 277-310.
- Fendoğlu, H.T. (2015) Türkiye'de Başkanlık Sistemi, Ankara: Yetkin Yayınları.

- Hekimoğlu, M.M. (2009). Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı ‘Demokratik Hükümet Sistemleri’ ve Türkiye, Ankara: Detay Yayınları.
- Kahveci, N. (1994). Demokrasi ve İslam, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Kanadoğlu, S. (2006). AK PARTİ Tek Başına Seçemez, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2006/12/26/1.xhtml>, Erişim Tarihi:02.07.2020.
- Kerse, A. (1973). Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı, İstanbul: Sümer Matbaası.
- Kızılcılık, S. ve Yaşar, E. (1996). Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, İzmir: Saray Kitabevi.
- Kili, S. ve Gözübüyük, A.Ş. (2000). Sened-i İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuzu, B. (1990). 1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Önder, S. (2004). 1982 Anayasasının Öngördüğü Parlamenter Sistem ve Cumhurbaşkanı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Özbudun, E. (2017). Türk Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Öztekin, A. (2013). Siyaset Bilimine Giriş, Ankara : Siyasal Kitabevi.
- Resmi Gazete, (2018). 09 Temmuz 2018/30473 Üçüncü Mükerrer. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>, Erişim Tarihi:08.07.2020.
- Ruhi, M.E. (2005). Doğrudan Demokrasi (e-Demokrasi), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Sezen, S. (1994). Seçim ve Demokrasi, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- TBMMTD, (1989). 3.Yasama Yılı 18.Oturum ve 24.Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c033/tbmm18033024.pdf>, Erişim Tarihi:30.06.2020.
- TBMMTD, (2000). 2.Yasama Yılı 90.Birleşim, 1-55 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?PAGE1=1&PAGE2=1&p4=3163&p5=B, Erişim Tarihi:01.07.2020.
- TBMMTD, (2007). 5.Yasama Yılı 96.Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b096m.htm>, Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- TBMMTD, (2007). 5.Yasama Yılı 101.Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c156/tbmm22156101.pdf>, Erişim Tarihi:03.07.2020.

- TBMMTD, (2007). 5.Yasama Yılı 104.Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c157/tbmm22157104.pdf> , Erişim Tarihi:03.07.2020.
- TBMMTD, (2007). 1.Yasama Yılı 6.Birleşim, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c001/tbmm23001006.pdf>, Erişim Tarihi:03.07.2020.
- TMTD, (1961). Kurucu Meclis, 34.Birleşim, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM_/d00/c002/tm__00002034.pdf, Erişim Tarihi:29.06.2020.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1-2), 1113-1132.
- Turan, M. ve Güler, M. (2018). Yerel Yönetimlere İlişkin Temel Kavramlar Yerel Yönetimler, Ankara: Orion Kitabevi.
- Turan, M. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Social Sciences Research, 7(3), 42-91.
- Turhan, M. (1989). Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası, Diyarbakır : Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Vatan, (2007). Sözde Değil Özde Laik Başkomutan, <http://www.gazetevatan.com/sozde-degil-ozde-laik-baskomutan-115941-gundem/>, Erişim Tarihi:03.07.2020.
- Yazıcıoğlu, İ. (2020). Türkiye'de Cumhurbaşkanının Konumu, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Yücel, M.S. (2012). Türk Siyasal Hayatında Cumhurbaşkanı Seçimleri, Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.
- YSK, (2018). <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77619/2018-391.pdf>, Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- YSK, (2018). <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77610/2018-366.pdf>, Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- YSK, (2018). <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77641/2018-426.pdf>, Erişim Tarihi: 03.07.2020.